

Newsletter Núm. 37, març del 2012

ADOPCIIONS, FAMÍLIES, INFÀNCIES

Direcció Newsletter: Esther Grau, Diana Marre i Beatriz San Román

Redacció dels continguts d'aquest número: Valentina Rossi

Documentació: Anaïs Vidal

Traducció: Bruna Álvarez i Victòria Badia

Format i maquetació: Sofía Gaggiotti

Difusió: Maria Galizia

ISSN: 2013-2956

La trajectòria identitària en adolescents de segona generació:

Créixer entre dos móns

*Hi ha tantíssimes fronteres
que divideixen a la gent,
però per cada frontera
existeix també un pont.*

-Gina Valdés-

Nens/es i adolescents que juguen i discuteixen parlant diversos idiomes segons els contextos, mescla de fills/es de magribins, pakistanesos o llatinoamericans en el mateix parc. Aquest és l'escenari que caracteritza els contextos multiculturals de la majoria de les societats europees. Un exemple de com la globalització ha influït en la construcció de nous espais socials que ens permeten contactar amb diferents móns culturals. Viure a Barcelona i treballar en l'àmbit de la intervenció socioeducativa amb grups d'adolescents en risc d'exclusió social m'ha permès conèixer de prop les vivències i realitats de molts joves d'origen estranger o fills/es d'estrangers. Interactuar quotidianament amb ells em va obrir un camp d'observació inexplorat i molt ampli, des del qual apropar-me a les diferents maneres en què aquests joves es defineixen a si mateixos com a migrants, adolescents o nous ciutadans/es.

A través d'aquest article, m'agradaria reflexionar sobre els i les adolescents de 'segona generació' de famílies migrants, analitzant com generen diferents estratègies identitàries en un context de múltiples pertinences.

Aquesta Newsletter es publica amb el recolzament del Ministeri de Ciència i Innovació a través del projecte I+D *Adopción Internacional y Nacional: Familia, educación y pertenencia: perspectivas interdisciplinarias y comparativas* (MICIN CSO2009-14763-C03-01 subprograma SOCI)

info.afin@afin.org.es

Qui sóc i a quina cultura pertanyo?

Se sol dir que l'adolescència és una etapa difícil de la vida i que això és particularment cert per als fills/es d'immigrants -tot i que considerar l'adolescència i la joventut com a problemàtiques és propi de la cultura occidental i no necessàriament té a veure amb tots els joves i adolescents de manera universal-. A les nostres societats occidentals, es considera l'adolescència com un període crític per al desenvolupament de la identitat, una transició a l'edat adulta marcada per grans canvis físics, emocionals i socials (com també ho són l'embaràs, la maternitat, la menopausa, la graduació universitària o el primer treball). Aconseguir la millor transició és important, perquè ajudarà a participar i prosperar en diferents entorns, com el familiar, escolar, laboral i/o les relacions entre iguals.

Avui dia, la presència de noves generacions sorgides de la immigració no només és un nus crucial dels estudis migratoris, sinó també un desafiament per a la cohesió social i un factor de transformació de les societats receptores. Altres experiències nacionals, com la francesa i l'anglesa, ofereixen exemples de com, a través de les 'segones generacions', es pot seguir el recorregut d'adaptació recíproca entre migrants i societat de destí. Malgrat que, des de fa anys, França s'ha posicionat com un dels països europeus més lliberals en qüestions d'adquisició de la ciutadania, els esdeveniments de París de finals del 2005 -on fills d'estrangers nascuts a França varen reaccionar als problemes d'integració que la majoria d'ells trobava a la seva societat de naixement- confirmen que ni l'obtenció del passaport ni el lloc de naixement és una condició suficient per a la integració. Malgrat que tots els països de la UE en la seva política migratòria han d'acomplir les mateixes normes i convencions internacionals (basades en la *Declaració Universal dels Drets Humans* del 1948 i altres documents més recents aprovats per l' ONU), encara no existeix una única llei de *migració* a la Unió Europea. En alguns països, entre els quals s'inclouen Espanya i Itàlia, on la immigració massiva s'inicià unes dècades més tard i la 'segona generació' encara no és tan nombrosa, tenen dret de ciutadania només aquells que tenen pares, mares o avantpassats amb nacionalitat o origen local (*Jus sanguinius*). Aquest fet és font d'una forta polèmica en matèria de drets de ciutadania, sobretot per a aquells que neixen en el país d'acollida de pares i mares estrangers.

Convenció sobre els Drets de la Infància

Malgrat que el terme ‘menor d’origen estranger’ o ‘immigrant de segona generació’ no se citen en els articles de la *Convenció de l’ Organització de les Nacions Unides sobre els Drets de la Infància de 1989*, en aquesta podem trobar referències significatives cap a aquesta població, així com diversos articles referits als drets culturals i de les minories:

ART.2: Fa una crida al respecte de tots els drets “sense cap mena de discriminació, independentment de la raça, el color, el sexe, la llengua, la religió, l’opinió política o d’altra mena, l’origen nacional, ètnic o social...”.

ART.4: “Pel que fa als drets econòmics, socials i culturals, els estats membres han de prendre aquestes mesures tant com els ho permetin els seus recursos...”.

ART.5: “Els estats membres han de respectar les responsabilitats, els drets i els deures dels pares i, si fos el cas, els dels membres de la família extensa o de la comunitat d’acord amb els usos locals... donar-li la direcció i la guia adequades perquè pugui exercir els drets reconeguts en aquesta Convenció”.

ART.8: “Els estats membres es comprometen a respectar el dret de l’infant a preservar a seva identitat, incloent-hi la nacionalitat, el nom i el parentiu familiar...”.

ART.14: “Els estats membres han de respectar el dret de l’infant a la llibertat de pensament, de consciència i de religió”.

Acrílico sobre tela
Julián Cervini

ART.20: En la protecció dels nens privats del seu medi familiar *“s’ha de prestar una especial atenció al fet que és desitjable que l’infant continuï la seva educació en el seu propi medi ètnic, religiós, cultural i lingüístic”*.

ART.29: Afirmar que l’educació ha de *“infondre en l’infant el respecte envers els seus pares, la seva pròpia identitat cultural, llengua i valors, i envers els valors nacionals del país on viu, del país d’on podria procedir...”*; i *“preparar l’infant a una vida responsable en una societat lliure, amb esperit de comprensió, pau, tolerància, igualtat entre els sexes i amistat entre tots els pobles, grups ètnics, nacionals i religiosos i persones d’origen indígena”*.

ART.30: *“Als estats on hi hagi minories ètniques, religioses o lingüístiques, o persones d’origen indígena, a l’infant que pertanyi a una minoria o que sigui indígena no se li pot negar mai, en comunitat amb els altres membres del seu grup, el dret a gaudir de la seva pròpia cultura, a professar i practicar la seva pròpia religió i a utilitzar la seva pròpia llengua”*.

ART.31: *“Els estats membres han de respectar i promoure el dret de l’infant a participar plenament en la vida cultural i artística i han d’afavorir oportunitats de participació en activitats culturals, artístiques, recreatives i d’esplai.”*

A qui ens referim quan parlem de ‘segones generacions’?

Segons les *Recomanacions del Consell d’Europa* es consideren migrants de segona generació: *Els nens nascuts al país d’acollida de pares immigrants estrangers, els nens acompanyats o els que arriben per tràmit de reagrupació familiar i que ja han fet una part de la seva educació o formació professional*". Aquest mateix text parla, també, de les seves *"necessitats addicionals", "les quals deriven de la condició específica de petits migrants en equilibri entre dos països, dos móns, dos universos simbòlics"*.

Árboles amarillos
Julián Cervini

La categoria social de “segona generació” no pot ser considerada de forma unívoca ja que, d'una banda, inclou joves amb trajectòries migratòries i experiències diferents; d'altra banda, reuneix dos subgrups: el de nens/es i el d'adolescents. A Espanya podem distingir fins a sis subcategorïes: nens, nenes i adolescents nascuts a Espanya, reagrupats, sols o no acompanyats, refugiats, arribats per adopció internacional i fills/es de parelles mixtes. Des d'un punt de vista sociològic i psicològic, les dificultats viscudes pels nens, nenes i adolescents que s'hi inclouen són profundament diferents. La variable edat resulta així un indicador de necessitats i malestar extremadament diferents quan parlem de ‘segones generacions’.

En un estudi dirigit per Rumbaut i Portes es van considerar subjectes de segona generació a aquells que havien nascut als Estats Units d'almenys un progenitor estranger. La “*generació 1.5*”, per altra banda, incloïa a aquells que havien arribat a EUA abans dels dotze anys, és a dir, que van començar el procés de socialització i l'escola primària al país d'origen i van acabar l'educació escolar al país d'acolliment. Amb el terme “*generació 1.25*” es va designar a aquells que van emigrar entre els tretze i els disset anys; per “*generació 1.75*”, els que ho van fer en edat preescolar, al llarg dels primers cinc anys de vida.

Ascenso en color blanco
Julián Cervini

Fills/es d'immigrants a Espanya. La segona generació en xifres

Oferir estadístiques fiables és un repte condicionat per les característiques pròpies de la població d'estudi. En qualsevol investigació estadística, la validesa i eficàcia de les dades es complica per la complexitat que afegeixen certes condicions de legalitat, situació econòmica i nacionalitat (població immigrant nacionalitzada, segones generacions de famílies immigrades, minories ètniques i culturals integrades des de fa segles a la societat espanyola...).

En l'estudi de fertilitat de l'INE (Institut Nacional d'Estadística) del 1999, s'observava que el creixement de població dels últims anys a Espanya era deguda principalment al creixement migratori. Si ja des de fa una dècada es començava a observar un augment de la taxa de natalitat a partir d'aquesta població, avui dia, es registra un augment considerable en el percentatge de naixements de mare estrangera. Mentre que l'any 2000 representaven el 6,2% del total de naixements, l'any 2009, un de cada cinc naixements era de mare estrangera (20,7%). A nivell de demografia escolar, es calcula que els dos últims anys els fills/es d'immigrants han augmentat un 40% a les escoles espanyoles. L'any 2009, la taxa percentual de població escolar estrangera a l'Estat espanyol va assolir el 9,5%. Catalunya sembla ser la comunitat autònoma amb una de les estructures migratòries més antigues i complexes de l'Estat espanyol, on els/les fills/es de la immigració tenen un pes rellevant a l'escola obligatòria. A Barcelona, al districte de Ciutat Vella, en alguns col·legis els alumnes fills/es d'immigrants freqüen el 50%. Segons dades del 2009 presentats per l'Institut Estadístic de Catalunya (IDESCAT), els alumnes d'origen estranger el curs escolar 2009/2010 eren 27.191 a l'àrea metropolitana de Barcelona, 107.466 a la província de Barcelona i 161.972 a tot Catalunya. Aquell mateix any, els alumnes estrangers matriculats representaven l'11,4% del total de l'alumnat a Barcelona.

Les dades demogràfiques de la immigració assenyalen que un de cada tres estrangers extracomunitaris residents a Espanya viu a Catalunya, és a dir, la comunitat amb major percentatge d'immigrants (la població catalana representa el 15,44% de la població global de l'Estat i, en canvi, el 31,23% de la població estrangera extracomunitària que viu a l'Estat ho fa a Catalunya, una distribució percentual similar a la que presenten les dades de l'adopció internacional).

La identitat ètnica

El 1950, en el llibre *Childhood and Society*, Erik H. Erikson definí la identitat com un sentit psicològic de ser interior, una forma de preguntar i respondre a la pregunta: “Qui sóc jo?”. Erikson va sostenir que aconseguir una sana identitat és un dret fonamental i un objectiu central per als i les adolescents en la cultura occidental.

La identitat ètnica és un concepte multidimensional i, segons Phinney, es conceptualitza com la part d'una persona que es defineix per la seva pertinença a un grup ètnic i la seva connexió emocional amb aquest grup, i que fa referència als pensaments, les percepcions, els sentiments i comportaments que caracteritzen un grup ètnic específic. La identitat ètnica és una part important de la personalitat d'un individu i, com a tal, una potent eina per al grup ètnic i per a la formació, manteniment i desenvolupament de les seves relacions socials. La identitat ètnica inclou tots o alguns dels següents components: identificació com a membre d'un grup en particular, sentiment de pertinença i compromís amb el grup, certes actituds cap al grup (positives i negatives) i compartir certs valors, tradicions i pràctiques culturals.

Aquells que creixen en famílies immigrants a vegades s'enfronten a una dimensió afegida en el procés de formació de la seva identitat, en haver de solucionar problemes d'adaptació entre la cultura d'origen i la nova. Aquests/es adolescents viuen en dos móns que poden ser molt diferents i/o oposats. D'una banda, creixen i se socialitzen en famílies que parlen el seu idioma nadiu i tenen valors i costums propis del seu país d'origen; d'altra banda, aprenen el nou idioma, així com també els costums i els valors de la comunitat d'acollida. Per als i les adolescents que creixen en una societat on la cultura dominant és significativament diferent de la seva cultura d'origen en valors i creences, la integració de la identitat ètnica en una identitat pròpia pot representar un repte més gran. El seu benestar depèn en part del nivell d'obertura/tancament de la societat d'acollida i de la societat d'origen; del paper de referència de la família, els grups de pares i l'escola; i de les xarxes socials que conformen la seva adaptació en la societat d'acollida.

Mensaje sideral
Julián Cervini

L' impacte del procés migratori i els fenòmens culturals del país d'origen

Què significa créixer i construir-se una identitat en un context que no és el d'origen, en un entorn de trobada -i/o de xoc- de dues cultures, a vegades oposades? Els nois i noies de segona generació, nascuts en el seu país d'origen, no són viatgers per pròpia elecció. Tal com els ha definit l'escriptor marroquí Tahar Ben Jelloun, són la *"generation involuntaire"*, una generació involuntària que s'ha mogut com a conseqüència del projecte migratori familiar. La migració en sí mateixa signa l'inici d'un nou capítol en la història familiar. Per comprendre la complexitat i les contradiccions sobre la migració, és necessari entendre com la migració pot ser una experiència estressant i, alhora, capaç de millorar el creixement, depenent, en part, del context polític, econòmic i social en el qual s'insereix. Créixer entre dues cultures pot constituir una excel·lent oportunitat per a adquirir noves i diferents habilitats, ampliar les oportunitats i la visió del món. Tanmateix, perquè això sigui realment una oportunitat, és necessari desenvolupar certa capacitat reflexiva de viatjar també simbòlicament entre dos móns.

El fet que algunes persones hagin tingut un origen diferent fa pensar a vegades que la identitat està formada també pel lloc de naixement, per l'origen. Aquest aspecte diu molt sobre la influència de la relació amb els pares i la família en l'elecció d'una identitat combinada entre els joves nascuts a Espanya de pares migrants:

*"Tengo 15 años, soy de Marruecos. Mi país la verdad... **yo estoy encantado de ser marroquí, y a mí cuando me hablan de origen yo contesto sobre Marruecos.** Me gusta realmente, sigo la cultura mucho... la cultura árabe la sigo".* (Nascut a Barcelona, família d'origen marroquí).

*"Soy de aquí y de Marruecos, porque mis padres son de Marruecos y yo he nacido aquí. Tengo doce años. Lo que me molesta más es que cuando me dicen de dónde eres, no sé qué decir porque les digo que soy de España y de Marruecos. **Soy medio y medio**".* (Nascuda a Barcelona, família d'origen marroquí).

Luminar
Julián Cervini

Relacions familiars i transmissió educativa

"Somos de Diós y a Diós volveremos...hija mía, vive, estudia, lee, aprende el movimiento de las estrellas, busca el saber ... pero no te olvides nunca de dónde vienes y no hables nunca mal del lugar donde naciste. Ama, respétalos como a tus padres. Ya sabes que yo no aprendí a leer ni a escribir, tu madre tampoco... pero ni tu madre ni yo estamos vacíos, nuestra escuela es la naturaleza, sé aquello que nuestros antepasados nos han transmitido a lo largo de toda su estancia aquí, en esta tierra ... "

La paraula tradició procedeix del substantiu llatí *traditio*, i aquest, al seu torn, del verb “*tradere*”, que significa lliurar quelcom que s’ha rebut. És el conjunt de patrons culturals que una generació hereta de les anteriors i transmet a les següents. Moltes famílies estrangeres mantenen pràctiques culturals i religioses de la cultura d’origen, oscil·lant entre una posició d’adhesió plena i parcial a la cultura d’origen, sobretot entre aquells que porten ja molts anys a Espanya. Cada família transmet als seus fills i filles experiències i mites específics de cada cultura, els quals construiran una matriu fundant per a cada individu. Les creences i representacions del món provinents de la cultura d’origen funcionen com a contenidors d’experiències individuals i ofereixen els paràmetres, les representacions i els significats simbòlics necessaris per a elaborar els esdeveniments de la vida.

La presencia del tiempo
Julián Cervini

En la majoria dels casos, pares, mares i fills/filles es mouen de comú acord en un àmbit binari. Si d’una banda, els nois i les noies estan exposats a les influències de socialització de la comunitat de recepció, d’altra banda, les referències culturals transmeses per la família juguen un paper fonamental en la trajectòria identitària i en la formació d’un sentiment de pertinença. Considerant el procés migratori dels seus progenitors, és possible afirmar que la relació amb aquests influeix en el grau d’identificació amb el país d’origen i en l’elecció d’una identitat combinada. Per tant, la manera en la qual els nens, nenes i adolescents de pares d’origen immigrant pensen i senten sobre si mateixos està afectada per les modalitats de socialització parental ètnica i per la solidesa del vincle que senten cap als seus nacionals o els pares y mares.

Analitzant atentament les relacions familiars, podríem dir que els menors de pares d'origen estranger són portadors d'una *criollització cultural* que posa en relació els models del país d'origen i els del nou context cultural, entenent amb aquest terme el procés de fusió entre grups i persones d'origen i cultura diferents. La sensació de viure entre dos móns culturals diferents és també un element de força quan els/les nois/es la utilitzen com un pont cultural per als pares. Considerant l'idioma com un element important en el procés de transmissió cultural, podem veure que tant els fills/es d'immigrants com els/les joves immigrants són bilingües o trilingües. En una de les seves investigacions als Estats Units, Rumbaut demostrà que el coneixement de l'anglès en estudiants d'origen estranger s'associava positivament amb el nivell d'autoestima i que l'adaptació social pot associar-se directament amb l'eficiència lingüística. Aquesta dada revela la importància psicològica de l'aculturació lingüística en els nois i noies d'origen estranger dins del context social d'acollida.

L'exposició dins l'àmbit de l'escola a l'idioma del país de recepció facilita el seu aprenentatge, de manera que solen parlar l'idioma amb fluïdesa més aviat que els seus pares i mares. Sovint, els nois i noies es converteixen en intèrprets lingüístics per als seus pares i mares. Assumeixen així un nou paper en la família, a través del qual els límits generacionals es creuen i accedeixen a certes informacions que d'altra manera no arribarien a saber. Aquest canvi de rols en l'estructura familiar és una causa potencial d'estrès: per als grans, perquè posa en qüestió els límits generacionals estrictes i l'autoritat parental; per als més joves, perquè els produeix una inconsistència de status, ocupant dos o més status socials diferents. Molts autors suggereixen que la migració pot tenir efectes desestabilitzadors en una família, generant canvis en l'estructura familiar, a nivell de relacions de gènere i de figures de lideratge. Els pares i mares intenten protegir als seus fills i filles dels perills que perceben en el nou país d'acollida, establint límits més rigorosos que els que haguessin marcat en el país d'origen; al mateix temps depenen molt d'ells a nivell lingüístic, com a intèrprets. Aquestes dues situacions, fins a cert punt contraposades, poden generar tensions significatives en la família.

Buscando el color
Julián Cervini

El paper del context d'acollida

El problema dels/de les joves que han de triar qui i d'on ser està també en la poca capacitat de lectura dels dos móns amb els quals estan en contacte. El risc és el conflicte intercultural, la no pertinença, l'exclusió social. Encara que optin per pertànyer a un nou país/món i acceptar les seves maneres de pensar, costums i idioma, no necessàriament -i sobretot no automàticament- són acollits com a membres per part del grup i de la majoria. En el benestar d'aquests nois i noies, el grau d'hospitalitat propi de l'ambient d'inserció té una incidència molt forta. Els nens, nenes i adolescents d'origen estranger podran valoritzar la seva pertinença solament si aquesta ve reconeguda i no limitada o disminuïda.

Mentre la família desenvolupa un paper fonamental en el que els sociòlegs defineixen com la fase de socialització primària (primers anys de vida), en el decurs de la socialització secundària entra en joc el paper de referència que aporten altres valors i rols. En el procés d'aculturació, l'escola, el grup d'iguals, i la comunitat de pertinença juguen un paper molt important.

L' escola

L'escola és un agent de referència molt important, que proporciona als nens, nenes i adolescents de famílies d'origen estranger un primer contacte amb la cultura d'acolliment. Arribar a un nou país implica començar-ho tot des del principi, en un context les regles del qual, explícites i implícites, es desconeixen, no es comprenen les paraules i no es coneix el significat dels gestos. Les dificultats lingüístiques poden dificultar la inserció relacional amb els seus iguals, en l'àmbit escolar i fora d'ell. La primera inserció escolar és un desafiament de vegades marcat per la por, la frustració i el conflicte. Trobar-se a l'escola en una situació de desavantatge lingüístic, de 'retard' respecte a la classe i de distància respecte al grup d'iguals, en alguns casos pot emfatitzar l'aïllament i el sentiment de pèrdua.

Cielo anaranjado
Julián Cervini

Cal tenir en compte que l'escola reflecteix les normes i els valors de la societat dominant, que freqüentment inclouen prejudicis sobre els immigrants i que poden amenaçar les normes de la terra d'origen. És aquí que comença el procés d'aculturació i els esforços per part dels nens, nenes i adolescents per intentar negociar la vida en dues cultures. Amb la incorporació a l'escola es veuen exposats a estructures i normes de socialització contrastants. Els nois i les noies d'origen estranger són conscients que, per poder tenir èxit a l'escola, han d'acceptar normes que generen conflicte amb les normes de les seves famílies i del país d'origen. Entre els factors que influencien l'adaptació estan: la presència o absència d'altres estudiants de cultura minoritària, el clima escolar, la composició etnolingüística dels estudiants i del cos docent, la freqüència i la naturalesa de les interaccions entre escola i família, i la implicació d'aquesta. El mateix Rumbaut va assenyalar que els assoliments educatius a l'escola secundària de les i els adolescents refugiats vietnamites i xinesos a l'àrea metropolitana de Sant Diego, més elevats que els de la població autòctona, s'associaven amb un sentit de resistència ètnica i solidaritat cap als seus pares i mares, així com amb la intenció de quedar-se a Estats Units. Un factor que pot afectar els assoliments educatius és el status socioeconòmic i cultural de les famílies. Depenent de la composició ètnica de la classe, és en l'àmbit escolar on es poden generar els primers conflictes biculturals, així com situacions d'exclusió i discriminació.

Cielo rojo
Julián Cervini

El grup d'iguals i el temps extraescolar

En aquesta etapa de la vida la relació amb el grup d'iguals i la manera en la qual les i els joves de 'segona generació' s'identifiquen amb la cultura compartida del grup, sentint-se més segurs i menys sols, són elements molt importants. Amb el grup d'iguals es comparteixen pors i secrets, i el judici dels amics és tan important que pot ferir o, al contrari, augmentar l'autoestima. D'acord amb les investigacions de Suárez-Orozco i Suárez-Orozco, l'absència freqüent dels pares i mares per motius laborals pot generar en els joves de famílies d'origen estranger un sentiment de hiperresponsabilitat, però també pot portar-los a deprimir-se o a sentir-se atrets per estructures familiars alternatives com les colles.

Un altre aspecte a considerar són els diferents rols que nois i noies ocupen durant l'adolescència i les diferents maneres en què se socialitzen. Les diferències de gènere representen un factor important en la segmentació de la mobilitat i en l'adaptació de la nova generació. Algunes investigacions han assenyalat que les noies immigrants tenen actituds més positives cap a l'escola, a la qual consideren un espai social lliure de la supervisió familiar. En un informe sobre adolescents d'origen llatí i asiàtic, Portes i Rumbaut van mostrar que els nois se sentien menys compromesos amb l'escola i obtenien qualificacions significativament més baixes que les noies. L'estudi longitudinal LISA (*Longitudinal Immigrant Student. Adaptation Study*), iniciat el 1997, va analitzar durant cinc anys l'adaptació dels i les estudiants/es immigrants acabats d'arribar a Estats Units des de Xina, Mèxic, República Dominicana, Haití i Amèrica Central. Els seus resultats suggereixen que tant els nois com els pares i mares consideren que el control i supervisió de les activitats diàries i les cites de les noies són molt més rigorosos que els dels nois.

El vuelo
Julián Cervini

REFLEXIONEM

Estratègies identitàries i adolescència:

Els i les adolescents de segona generació, independentment que hagin nascut al país d'origen o al país d'acollida, reflexionen sobre la seva pròpia posició de filiació y d'afiliació, preguntant-se: "D'on vinc?", "Què porto amb mi?", "A quin món pertanyo?", "Com vaig d'un món a l'altre?". Considerant que el sentit identitari és social i relacional, les 'segones generacions' viuen en general una forma de traspàs cultural entre un món i un altre a l'hora de realitzar algunes eleccions vitals. En el cas de joves que no estan dividits entre dues cultures es detecta un model de construcció identitària en continu moviment i equilibri, en un procés en el qual la formació de la identitat ètnica no és un procés lineal o unidireccional cap a l'etnicitat del grup dominant. Els joves de segona generació són un exemple de com l'oscil·lació entre la identitat d'origen i la de destí pot portar el migrant a parlar amb espontaneïtat des de diversos llocs, sense mesclar-los.

La possibilitat de desenvolupar múltiples sentits de pertinença és deguda, també, a la fluïdesa de les comunicacions que facilita l'apropiació d'elements de moltes cultures i la intensificació de la interculturalitat que afavoreix més intercanvis diversos que en altres temps. Vivim en una època en la qual ja no té sentit parlar d'identitats pures, ja que molt poques cultures poden ser avui descrites com unitats estables i amb límits precisos. En contextos heterogenis i transnacionals com els que caracteritzen la societat actual, és possible parlar d'identitats mestisses, híbrides, que van més enllà de les fronteres de gènere, raça i identitat.

Misterios del tiempo
Julián Cervini

El desenvolupament i l'elecció d'una certa identitat ètnica en els nens, nenes i adolescents d'origen estranger depenen, en gran mesura, dels contextos, de les oportunitats i sobretot de camps molt potents, com són les xarxes ètniques (capital social) i familiars (capital humà). De fet, és possible afirmar que la diversitat existent en les comunitats receptores, així com el capital humà, els patrons culturals i el status socioeconòmic, determinen el nivell d'adaptació al país d'acollida i són predictors del nivell d'identificació ètnica. Els nens i nenes d'origen estranger i els fills i filles d'estrangers són força plurals en la seva identitat, i saben elegir entre una àmplia gamma d'etiquetes, incloent-hi la identificació amb la cultura de recepció o la identificació amb l'origen nacional dels pares.

Parlar de biculturalisme significa afirmar que, independentment del lloc de naixement, amb el temps, poden gestionar dues realitats culturals amb eficàcia i, d'aquesta manera, arriben a pertànyer tant a la cultura d'origen com a la cultura dominant. Malgrat que el *biculturalisme* és un element clau per a comprendre el procés d'aculturació, el seu impacte depèn de la capacitat de cada individu per adquirir les competències funcionals de les dues cultures. De fet, malgrat la majoria dels nois/es mostren aquestes competències, solen estar més desenvolupades en aquells que han nascut en destí de pares estrangers.

Acollir els nens, nenes i adolescents d'origen estranger o de famílies estrangeres significa deixar espai també a les seves històries de viatge, als canvis que els travessen, a les vivències de desorientació respecte a l'espai, al temps, a les paraules i als gestos. Acollir la seva vulnerabilitat, potencial o real, significa acollir també els desigs que procedeixen d'històries de vida i punts de vista sobre el món que estan madurant i que han madurat durant una experiència de creixement per a molts de nosaltres desconeguda.

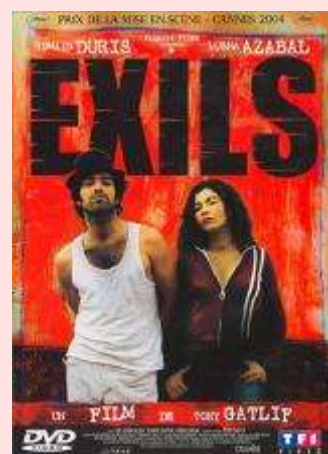
Sintiendo el infinito
Julián Cervini

...PER VEURE

Exils. Director: Tony Gatlif. País: França, 2004. Comèdia dramàtica. Un dia, Zano proposa una idea una mica esbojarrada a la seva companya Naima: travessar França i Espanya per arribar a Algèria i conèixer, per fi, la terra d'on els seus pares van haver de fugir en el passat. Gairebé per definició, només amb la música com a teló de fons, els dos fills de l'exili s'embarquen en el camí. Amants de la llibertat, es deixen portar per la sensualitat d'Andalusia, abans de decidir-se a travessar el Mediterrani. Al final del viatge, la promesa d'una reconquesta de sí mateixos.

www.allocine.fr/video/player_gen_cmedia=18367319&cfilm=54123.html

La classe / Entre les murs. Director: Laurent Cantet; País: França 2008. François és un jove professor de llengua francesa en un institut difícil, situat en un barri conflictiu. Els seus alumnes tenen entre catorze i quinze anys. No dubte a enfrontar-se a Esmeralda, a Souleymane, a Khoumba i als altres en estimulants batalles verbals, com si la llengua estigués en joc. Però l'aprenentatge de la democràcia pot implicar autèntics riscos. Les cultures i les actituds s'enfronten a l'aula, microcosmos de la França contemporània. La tremenda franquesa de François sorprèn als seus alumnes, però el seu estricte sentit de l'ètica trontolla quan els joves comencen a rebutjar els seus mètodes.

www.youtube.com/watch?v=lq5qNzm3w-U

Fratelli d'Italia. Director: Claudio Giovannesi. País: Itàlia 2009. Documental. Tres adolescents estrangers o, més ben dit, italians de segona generació, ofereixen a la càmera, sense precaucions, les seves aspiracions, les seves emocions, l'humor i la ira. L'espera, el ressentiment, el somni i també la ironia o l'aïllament com a defensa: un laboratori multicultural obert a tots.

www.youtube.com/watch?v=YXtgSSDX4Rw&feature=player_embedded#!

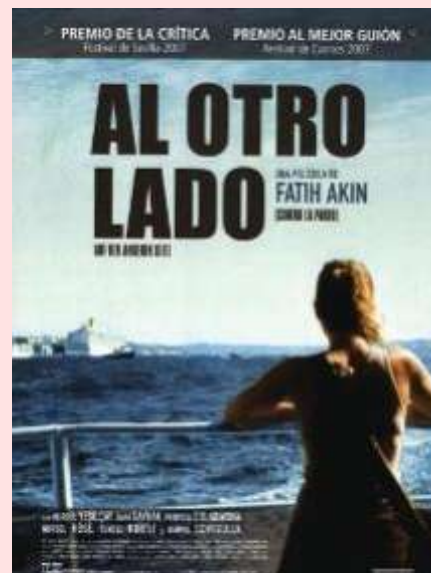
AFIN

Laissez - les grandir Ici! Directors: Lionel Abelanski, Mireille Abramovici. País: França. Curtmetratge, l'objectiu del qual era donar a conèixer la causa dels i les immigrants indocumentats i els seus fills i filles, deu anys després d'una primera acció que ja havia mobilitzat als seus directors. En aquesta pel·lícula, els nens i nenes es mostren a la pantalla d'una manera senzilla, descriuen la seva situació, la por i la necessitat de créixer a França.

www.dailymotion.com/video/x1db40_laissezles-grandir-ici_news

Al otro lado. Auf der anderen Seite (The Edge of Heaven). Director: Fatih Akin. País: Coproducció Alemanya - Turquia, 2007. Drama. A través d'un seguit de trobades, relacions i, fins i tot, morts, les fràgils vides de sis persones es creuen durant els seus viatges emocionals cap al perdó i la reconciliació a Alemanya y Turquia. Nejat (Baki Davrak) no mira amb bons ulls la relació que el seu pare Ali (Tuncel Kurtiz), un pensionista, manté amb la prostituta Yeter (Nursel Köse). Però tot canvia quan descobreix que ella envia diners a Turquia per pagar els estudis universitaris de la seva filla. La inesperada mort de Yeter distancia pare i fill. Nejat decideix anar-se'n a Istanbul a buscar a Ayten, la filla de Yeter. Però Ayten, una activista política que fugí de la policia turca, se n'ha anat a Alemanya. www.youtube.com/watch?v=ELQ45zyT4sk

Vientos de Agua. Director: Juan José Campanella. País: Coproducció Argentina - Espanya, 2005. Sèrie de TV (2005), dividida en tretze episodis, que narra dues històries paral·leles: la de José Olaya (Héctor i Ernesto Alterio), un jove miner asturià que es veu obligat a emigrar a Argentina l'any 1934 utilitzant la documentació i el nom del seu germà Andrés; i la del seu fill, Ernesto Olaya (Eduardo Blanco), un arquitecte argentí de mitjana edat que emigra a Espanya el 2001, també en contra de la seva voluntat, a la recerca d'una sortida als problemes econòmics que acuiten la seva família. www.youtube.com/watch?v=OfVeiG4bPdU

AFIN

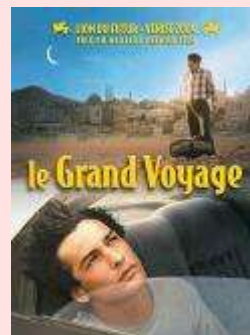
14 kilòmetres. Direcció: Gerardo Olivares. País: Espanya, 2007. La pel·lícula mostra el que no se sol veure als telenotícies sobre la immigració africana. 14 quilòmetres són els que separen Europa d'Àfrica. Olivares combina document i ficció en la història de tres joves africans. Amb la pel·lícula, Gerardo Olivares ha guanyat la *Espiga de Oro* de la 52 *Semana Internacional de Cinema de Valladolid*.

www.youtube.com/watch?v=bf9eBEECHok

El largo viaje. Director: Ismaël Ferroukhi. País: França, 2004. Durant un viatge a La Meca, mostra la comunicació generacional i cultural entre pares i fills. El director, d'origen marroquí, ha volgut retratar a la pel·lícula un doble recorregut. D'una banda, la pel·lícula mostra una peregrinació en cotxe de 5.000 quilòmetres, des del sud de França fins a Aràbia Saudita, travessant Itàlia, Sèrbia, Turquia, Síria i Jordània. El film es converteix també en un recorregut interior cap a la trobada d'un pare i el seu fill marcats per una relació d'incomunicació.

www.youtube.com/watch?v=mDlu4mjXKTg

Quiero ser como Beckham. Director: Gurinder Chadha. País: Anglaterra, 2002. Una jove anglesa d'origen indi es troba confosa entre els costums i les tradicions que els seus pares li imposen i la realitat occidental en la qual viu cada dia. Un bon argument per a treballar la convivència i els valors culturals.

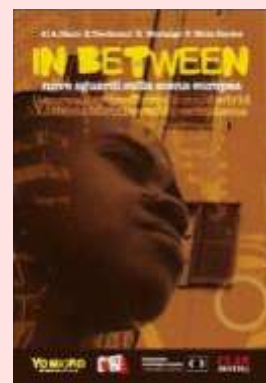
www.youtube.com/watch?v=XsmbObwStSQ

In between - Nuovi sguardi sulla scena europea. Documental, 2006/2009. Documental filmat a sis països europeus, en el marc del projecte finançat per la Comisión Europea TRESEGY, sobre la integració dels joves de segona generació.

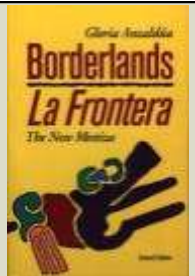
www.youtube.com/watch?v=AI_8UME06kA

www.ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/group_3/treseggy_en.pdf

...PER LLEGIR

- Anzaldúa, G., 1987. *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*. San Francisco, Aunt Lute Books.
- Baolian Qin, D., 2006. *The Role of Gender in Immigrant Children's Educational Adaptation*. Current Issues in Comparative Education, Teachers College, Columbia University, *Current Issues in Comparative Education*, Vol. 9(1)
- Baumann, G., 2001. *El enigma multicultural: Un replanteamiento de las identidades nacionales, étnicas y religiosas*. Madrid. Paidós
- Ben Jelloun, T., 1991. *Amb la mirada baixa*. Barcelona, Edicions El Confident 14.
- Ben Jelloun, T., 1992. *Con los ojos bajos*. Editorial Península.
- Calvo Buezas, T., 2000. *Inmigración y racismo: así sienten los jóvenes del siglo XXI*. Madrid, Ed. Cauce Editorial.
- Caparrós, M., 2009. *Una luna*. Editorial Anagrama Narrativas hispánicas.
- García Canclini, N., 2001. *Culturas híbridas. Estrategias para entrar y salir de la modernidad*. México, Paidós.
- Queirolo Palmas, L., 2009. Pandillas en el Atlántico latino: identidad, transnacionalismo y generaciones. *Íconos. Revista de Ciencias Sociales*. Num. 34, Quito, pp. 125- 138.

LINKS D'INTERÈS

www.casaldelraval.org. Fundada el 1983, l'associació *Casal dels Infants* és una entitat sense ànim de lucre que treballa per l'aplicació pràctica dels drets fonamentals de nens, nenes i joves dels barris més vulnerables de la ciutat de Barcelona.

www.secondegenerazioni.it. Portal internet de l'organització nacional italiana RETE G2, fundada pels fills d'estrangers i refugiats nascuts i criats a Itàlia. Es tracta d'una *network*, en la qual es lluita pels drets de les segones generacions sense ciutadania italiana, i pel tema de la identitat com a trobada de diverses cultures.

www.aulaintercultural.org. Espai que té com a un dels seus objectius clau avançar en una educació en pro del respecte i la convivència entre les diferents cultures, creant espais lliures de violència i combatent la discriminació per raons econòmiques, culturals o de sexe.

www.drari-col-lectiu-jurista-drets-infant.blogspot.com. Es tracta d'un **col·lectiu** de participació ciutadana, plural, interdisciplinari i assembleari. El nom **DRARI** vol dir nois en àrab marroquí, i el col·lectiu s'encarrega de la situació de nens, nenes, adolescents i joves marroquins en situació de risc i no acompanyats.

www.obdesigualtats.cat. El Panel de Desigualtats Socials a Catalunya començà a treballar al si de la Fundació Jaume Bofill (FJB) l'any 2000 i recull dades des de l'any 2001. Té com a objectius principals analitzar el desenvolupament de la societat catalana, parant especial atenció en les desigualtats socials, i millorar la informació disponible per al disseny de polítiques socials. És la primera base de dades de caràcter longitudinal de Catalunya i l'única d'aquestes característiques a tot l'estat.

www.migracat.cat. L'Observatori de la Immigració a Catalunya és una iniciativa de la Fundació Jaume Bofill que té com a finalitat desenvolupar un entorn virtual de lliure accés capaç de respondre a les necessitats d'informació, actualització i coneixement crític de les persones que treballen en l'àmbit de la immigració.

www.cuadernointercultural.com. Portal web on és possible trobar una gran quantitat de materials didàctics innovadors i de qualitat. Algunes de les seccions estan especialment dedicades a l'educació d'adults (alfabetització, aprenentatge d'idiomes). Altres seccions se centren en l'educació intercultural, aportant materials lúdics, artístics, musicals i audiovisuals.

ESDEVENIMENTS RECENTS

- ***Toward a global psychology.*** New York, USA. Del 12 al 14 d'abril, 2012. <http://www.apa.org/international/pi/2011/12/perspectives.aspx>
- ***La Educación Social ante la Violencia de Género. Situación e intervenciones.*** 13 i 14 d'abril 2012. Logroño. <http://atencionmenores.blogspot.com.es/2012/03/blog-post.html>
- ***Congreso innovación educativa dislexia, TDAH y adopciones.*** Madrid. Els dies 20 i 21 d'abril del 2012. <http://www.innovaeducativa.es/>

PROPERES ESDEVENIMENTS D'INTERÈS

- ***SAME 2012:*** Con derechos desde el principio... A només tres anys del 2015, data fixada per aconseguir l'Educació per a Tots i Totes, aquest any 2012 la Campanya Mundial per a l'Educació (CME) se centrarà en defensar el dret a l'educació primerenca, l'etapa que comprèn dels 0 als 6 anys d'edat. Sota el lema "Con derechos desde el principio. Por una educación temprana de calidad", volem reivindicar la importància de l'Atenció i Educació a la Primera Infància (AEPI). L'any 2000, 189 països es van comprometre a assolir el 2015 els Objectius de Dakar, entre ells: estendre i millorar l'atenció i educació integrals de la primera infància, especialment dels nens i les nenes més vulnerables i desfavorits. www.cme-espana.org
- ***Global Conference on Education.*** 4 i 5 de maig 2012. Ontàrio, Califòrnia, USA. <http://www.uofriverside.com/edconference.html>
- ***6th Annual International Conference on Sociology.*** Del 7 al 10 de maig. Atenes, Grècia. <http://www.atiner.gr/sociology.htm>
- ***Jornadas sobre la infancia.*** Madrid, Espanya. 18 i 19 de maig. <http://us4.campaign-archive2.com/?u=ed035590cf32e1762af1cb99a&id=6acd382e40&e=64ae0758b9>

SOBRE LES IL·LUSTRACIONS

Julián Cervini és un pintor resident a Buenos Aires, Argentina. Ja des de molt petit mostrava gran afició a les arts començant a expressar-se per mitjà de la ceràmica; A partir de 1997 incursiona decididament en la pintura, estudiant amb Lidia Gaveglia al seu taller. Després continua amb d'altres mestres i comença a exposar les seves obres en mostres col·lectives i individuals. El 2006 forma part d'un grup anomenat "Sincomando" (artistes que aborden obres en conjunt). Ha obtingut diversos premis i nombroses mencions en pintura abstracta, tant a Buenos Aires com a Jujuy, Moreno i Luján, també ha merescut espais en mitjans gràfics com ara Clarín, La Nació, Del Viatger, La Premsa i altres especialitzats. Les seves obres són pintures abstractes que varien de l'expressionisme abstracte a l'informalisme, es caracteritzen per ser matèriques, informals, espontànies i tenen una gran energia. Estan dotades d'una sensació dinàmica, alliberadora i visceral, fruit de la maduresa del seu talent innat i del treball sostingut. La seva obra es pot veure a www.juliancervini.blogspot.com.es

SOBRE L'AUTORA DELS CONTINGUTS D'AQUEST NÚMERO

Valentina Rossi

Llicenciada en Psicologia Social per la Universitat dels Estudis de Pàdua (Itàlia), va obtenir el Màster Interdisciplinar en Migracions Contemporànies de la Universitat Autònoma de Barcelona el 2011. El seu projecte final de Màster, titulat "*Pertinença i diversitat: els processos de construcció identitària en les 'Segones Generacions' de Barcelona*", és el resultat d'un treball de camp dut a terme gràcies als nois i noies del *Centre Obert Adolescents Spai8*, un projecte educatiu de l'Associació *Casal dels Infants* que ofereix suport social i escolar a menors adolescents exposats a situacions de risc.

La seva trajectòria professional s'ha desenvolupat en l'àmbit sociocomunitari, amb experiències d'intervenció psicosocioeducatives en col·lectius d'immigrants i en risc d'exclusió social, a Itàlia, Portugal i Espanya. Actualment està col·laborant amb el *Col·lectiu Pasoapaso*, per la creació d'un projecte de formació i inserció sociolaboral de joves en situació o risc d'exclusió social. Els seus interessos professionals i d'investigació engloben tant la temàtica de la intervenció psicosocial cap a col·lectius vulnerables, com el treball amb infància i joventut.

MÀSTER OFICIAL EN: INVESTIGACIÓ ETNOGRÀFICA, TEORIA ANTROPOLÒGICA I RELACIONS INTERCULTURALS

PRESENTACIÓN

El Máster en Investigación etnográfica, teoría antropológica y relaciones interculturales es un Máster universitario oficial, cuyo objetivo es la formación para la investigación etnográfica y la intervención en contextos de relaciones interculturales a través de tres opciones o itinerarios.

Se garantiza una formación de alto nivel con expertos reconocidos en cada una de las materias impartidas, una especialización etnográfica así como experiencia en el uso de herramientas de comparación transcultural.

Este máster es la vía de acceso ordinaria a los Estudios de Doctorado de Antropología Social y Cultural que ha obtenido la **Mención hacia la Excelencia** del Ministerio de Educación para el período 2011-2014.

OBJETIVOS

- Realizar una investigación etnográfica que permita comprender de manera profunda las características socioculturales de una población determinada o de un tema específico, desde una perspectiva comparativa transcultural.
- Exponer de diferentes maneras los resultados de la investigación de acuerdo con los cánones críticos de la antropología, teniendo en cuenta los diversos públicos a los que se dirigen.
- Aplicar los estándares éticos de la investigación antropológica y de sus aplicaciones en diferentes contextos.
- Aplicar los conocimientos disciplinares a la formulación de problemas socialmente relevantes y la construcción de trabajos etnográficos específicos que faciliten para participar en procesos de intervención social.
- Analizar problemas relativos a las semejanzas y las diferencias culturales en la práctica de la investigación y de las relaciones interculturales.

DESTINATARIOS/AS

Profesionales, investigadores y estudiantes con titulación universitaria superior interesados en las relaciones interculturales/transnacionales, tanto desde el ámbito académico como desde las administraciones públicas y las entidades sociales.

PLAN DE ESTUDIOS

Este máster tiene tres itinerarios o especialidades, en función de los intereses del alumnado. Todos los itinerarios tienen el mismo número de créditos y permiten por igual el acceso directo al Doctorado. Cada uno de los itinerarios contiene varios módulos, que a su vez contienen diversos bloques. Dos módulos son comunes a los tres itinerarios:

Módulos y bloques comunes:

- Estudios socioculturales regionales y monográficos: Antropología del género; Comparación transcultural; Investigación e intervención social y políticas públicas; Dimensiones culturales de la globalización
- Seminarios de investigación: Diseño de proyectos I; Diseño de proyectos II; Laboratorio de Antropología; Metodologías para el análisis de datos

Módulos y bloques Itinerario A:

- Investigación etnográfica y transcultural: Identidad, persona y grupo; Parentesco e investigación transcultural; Antropología audiovisual; Sistemas de alianzas amerindios
- Epistemología, métodos y técnicas: Orientaciones metodológicas; Historias de vida; Documentación en antropología e historia; Análisis de redes
- Trabajo de fin de master

Módulos y bloques Itinerario B:

- Intervención social I: Historia y teoría de la antropología aplicada; Prácticas I, Estrategias para la prevención de la Mutilación Genital Feminina; Intervención social en el ámbito del espacio
- Intervención social II: Intervención social en el ámbito de las drogas; Intervención social en el ámbito de la educación; Intervención social en el ámbito de la salud; Prácticas II
- Trabajo de fin de master

Módulos y bloques Itinerario C:

- Teoría antropológica avanzada I: Identificaciones ambivalentes; Construcciones de la Infancia y la Juventud; Diversidad, fotografía y etnografía; Temas monográficos de América Latina; Trabajo, consumo y co-desarrollo
- Teoría antropológica avanzada II: Migraciones internacionales; Migración y educación; Temas monográficos del Magreb; Identidad y ciudadanía: inclusión y exclusión
- Trabajo de fin de master

DURACIÓN

1 año

CRÉDITOS

60 ECTS

PLAZAS

30

MODALIDAD

Presencial

CALENDARIO

El master se inicia a principios de octubre, y se divide en dos semestres: en el primer semestre (de octubre a febrero) se concentra la docencia, y en el segundo semestre (de febrero a julio), se realiza el trabajo de investigación final del master bajo la supervisión de un tutor/a que se presenta a principios de Septiembre y un ciclo de Seminarios. Las clases se imparten en horario de tarde (entre 17h. y 21h.).

REQUISITOS DE ADMISIÓN

El requisito básico para la admisión es estar en posesión de un título de licenciado o graduado en Antropología u otras titulaciones oficiales afines en el ámbito de las Ciencias Sociales y de las Humanidades.

PREINSCRIPCIÓN

La preinscripción se realiza telemáticamente a través de Internet en la Escuela de Postgrado: preinscripcion.postgrau@uab.cat

Periodo de preinscripción:

1ª fase: del 9 de enero de 2012 hasta el 2 de marzo de 2012.

2ª fase: del 7 de marzo al 15 de junio de 2012.

3ª fase (sólo si quedan plazas libres): entre julio y septiembre.

La Matrícula es presencial y se realiza en la Gestión académica de la Facultad de Filosofía y Letras posteriormente a la admisión y previa tutoría con la Coordinación del Master.

SALIDAS PROFESIONALES

Hoy la etnografía (basada en investigación sobre el terreno o trabajo de campo) se presenta como un instrumento indispensable para estudiar cualquier situación que requiera un conocimiento especializado para atender la diversidad cultural: las desigualdades e identidades étnicas, de clase, género y edad; las variaciones culturales en interacciones y flujos sociales o en el funcionamiento de organizaciones, instituciones y empresas; las manifestaciones complejas de cultura popular y tradicional o las situaciones de cambio inducido que requieren una acción especializada.

Este Máster capacita para:

- Distinguir los debates teóricos más recientes en relación con diversas formas de construcción sociocultural de las identidades.
- Comprender, sistematizar, interrelacionar y analizar de forma integrada datos e informaciones, primarias y secundarias, de fuentes de procedencia diversa.
- Utilizar diferentes metodologías de investigación social.
- Desarrollar programas de intervención social y de cooperación y desarrollo; desarrollar un conjunto de saberes instrumentales para entrar en relación social efectiva con los sujetos de estudio y hacerlo desde una perspectiva cultural y éticamente autoocrítica.
- Exponer los resultados de la investigación teniendo en cuenta los diversos públicos a los cuales van dirigidos.

Las salidas profesionales incluyen:

- Asesoría técnica, diseño, evaluación, implementación e intervención de políticas sociales y culturales para la administración pública en diversos ámbitos: salud, inmigración, educación, espacio urbano, minorías, grupos sociales, entre otros).
- Desarrollo local y comunitario: consultorías, administraciones públicas, agencias de cooperación y ONGs, organismos internacionales, etc.
- Investigación y docencia en universidades, instituciones científicas y centros de investigación.
- Asesoría a empresas e instituciones de ámbitos relacionados con la multiculturalidad y la gestión de la diversidad.

CONTACTO E INSCRIPCIÓN

WEB DEL MÁSTER:

<http://tinyurl.com/7u3xt92>
<http://www.uab.cat/antropologia>

COORDINACIÓN ACADÉMICA DEL MÁSTER:

Diana Marre
Departamento de Antropología Social y Cultural, Facultad de Filosofía y Letras, Universitat Autònoma de Barcelona
c/e: diana.marre@uab.cat

INFORMACIÓN ADMINISTRATIVA Y PREINSCRIPCIÓN:

Escuela de Postgrado:

Web: <http://www.uab.cat/postgrado/>
c/e: preinscripcio.postgrau@uab.cat
Tel.: 935813010

Gestión académica de Letras:

c/e: ga.lletres@uab.cat
Tel.: 935811558

International Welcome Point

(para consultas específicas de alumnado extranjero)
c/e: international.welcome.point@uab.cat
Tel.: 935814215

MÁSTER OFICIAL en:

INVESTIGACIÓN ETNOGRÁFICA, TEORÍA ANTROPOLÓGICA Y RELACIONES INTERCULTURALES

7ª Promoción

Departamento de Antropología Social y Cultural

<http://uab.cat/antropologia/>

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona